

KULTŪRA

MENAS LITERATŪRA MOKSLAS

Žodžio galia

Tiesą pasakius, gal ir gerai, kad Poezijos pavasaris šiemet vyko ne gegužę, o dėl pandemijos buvo nukeltas į patį vidurvasarį: tradicinis ir visiems gerai žinomas renginys kvies į renginius birželio 27 – liepos 11 dienomis. Gegužės mėnuo buvo vėsus ir labai lietingas, o klausytis eilėraščių šlapiam ir sušalusiam nelabai malonu. O kur dar vėluojantys pražysti medžiai – alyvos, kaštonai, akacijos, šivamedžiai ir visi kiti, po kurių žiedais poezijos posmai skamba visai kitaip, nei uždaroje salėje!..

Taigi – Poezijos paukštė vėl skris per Lietuvą, tyliai ir ramiai, nes ji nėra iš tų rėksmingų sparnuočių, kurie apie save praneša iš anksto. Ir aš tuo džiaugiuosi, nes garsiai klykaujančių šiandien visur apstu, kur bepažvelgsi – ar į politikos, ar į kultūros lauką, jau nekalbant apie žiniasklaidą. O dar kai pagalvoji, kad tikrus faktus ir realią padėtį valstybėje ir pasaulyje turi išsišifruoti pats, analizuodamas, lygindamas, pasikliaudamas ne tik savo autoritetais ir sveika nuovoka, bet kartais netgi intuicija...

Kai matai, kokios iškraipytos, perfiltruotos ir permontuotos sąvokos yra Laisvė, Tiesa, Žmogaus teisės, Tolerancija, Atmintis, Garbė ir daugelis kitų, imi nebepasitikėti ir pačiais žodžiais. Jie atrodo nuvertėję, netikri, tušti, negyvi, apgaulingi, silpni.

Ir tada lieka Poezija. Toji, kylanti iš giliausios praeities, iš archajinio klodo, kai giesmė, rauda ir malda susiliedavo į vienį. Kai ištaręs žodį, galėjai priversti ant žemės nusileisti danguje plūkaujančią ežerą. Perskelti uolą. Pavirsti vilkažmogiu – tas pats žodis suteikdavo ir galią atvirsti žmogumi, tik reikėdavo to stebuklingo žodžio nepamiršti; štai todėl žvėrimi pasivertus ilgai būti nepatartina, nes žvėries pasamonė pamažu praryja žmogiškąją atmintį.

Mūsų laikai, nors daugelis juos laiko pačiais pažangiausias ir technologiškai puikiais, turint omeny žodžio galią, yra barbariški. Turiu omeny ne tą galią, kurią pasitelkia šio pasaulio galingieji, trokšdami valdyti šalis, išteklius ir žmones, kuri yra manipuliacinė priemonė ir puikybės ašis.

Aš turiu omeny žodį, kuris daro stebuklą. Mažesnę ar didesnę. Kartais vos pastebimą. Tarkim, kai nuo eilutės grožio paširpsta nugaros oda – tartum skruzdėlė būtų prabėgusi. Nors kartais tos eilutės nesupranti. Bet ar būtina suprasti – taip, kaip mes tai įsivaizduojame: kad neliktų neaiškumų, kad būtų atsakyta į visus klausimus, kad viskas būtų paprasčiau. Kai atsakoma į visus klausimus, nebelieka nei poezijos, nei filosofijos.

Poezijos žodis unikalus. Niekam nepasiduodantis – nei pažangai, nei technologijoms, nei racionalizuotai kasdienybei, nei banaliai tuštybių mugės paradui. Tuo jis šiandien mums ir brangus.

Renata Šerelytė

Strazdas giesmininkas.

Nuotrauka iš interneto

*Belsk į duris kurios aklinais uždarytos
sfinksas pabus ir tai pavadinis pareiga
belsk į duris kurios aklinais uždarytos
belsk kol tavęs neapleido viltis ir jėga*

*belski žeme dangumi savo siela
belsk į duris ir nelauki žvaigždžių palankių
viską kas trukdė regėti mąstyti ir siekti
nuplėšk tarsį raištį tamsos nuo akių*

*belsk ir žinok durų kitų tau jau niekad
niekas neduos ir veltui tavęs nekartos
belski gyvenimu tuo kurs ištirpsta kaip sniegas
belski dabar ir nelauk palankios valandos*

Alis Balbierius

SPAUDOS,
RADIJO IR
TELEVIZIJOS
RĖMIMO
FONDAS

Spaudos, radijo ir televizijos rėmimo fondas 2021 m. suteikė 10 000 Eur paramą šeštadieniam „Draugo“ priedui „Kultūra“, projektui „Lietuvos kultūros sklaida ir kultūros paveldo išsaugojimas bei lietuviybės puoselėjimas pasaulyje“

Šio šeštadienio Kultūros turinys

1-as psl. Renata Šerelytė. Žodžio galia • 2-as psl. Virginija Babonaitė-Paplauskienė. Siekiau sugrąžinti tuos vardus. Kalbino Audronė V. Škiudaitė • 4-as psl. Algis Vaškevičius. Viename albume – po pasaulį išsibarstę litvakai • 5-as psl. Ieva Marija Mendeikaitė. John Hide – spalvotos fotografijos novatorius • 6-as psl. Leonas Peleckis-Kaktavičius. Istorijos pamokų nevalia pamiršti (2) • 8-as psl. Kornelijus Jazbutis. Keturi eilėraščiai

Kitame numeryje: • Kas sieja Lietuvos radiją ir Tiltiškių vandens malūną
• Jubiliejinė Antano Žmuidzinaičiaus paroda jo namuose-muziejuje

Redaguoja Renata Šerelytė renata.serelyte@gmail.com • Maketuoja Jonas Kuprys

V. Babonaitė-Paplauskienė parodos „Sugrįžimai“ atidarymo metu

Virginija Babonaitė-Paplauskienė. Siekiau sugrąžinti tuos vardus

Pastaraisiais metais kultūros istorikė, Maironio lietuvių literatūros muziejaus Kaune Išeivijos skyriaus vedėja dr. Virginija Babonaitė-Paplauskienė, tikra to žodžio prasme išeivijos rašytojų mama Lietuvoje, buvo tarsi kūrybinio šišo apimta – rengė ir leido knygas, skirtas Amerikos lietuviams kūrėjams – vieną po kitos. Ir visoms užteko idėjų, medžiagos, laiko ir sveikatos, nors jos tikriausiai reikėjo skolintis iš ateities. Naudodamiesi nedidele pauze tarp knygų, kalbiname dr. Virginiją, norėdami tą jos kūrybos kalną apžvelgti.

Mieloji Virginija, nuo ko ta Jūsų kūrybinių interesų kryptis – ieškoti deimančių už Lietuvos ribų – prasidėjo ir kada?

Esu tikra – šioje žemėje nieko atsitiktinio nėra – viskas nulemta iš aukščiau. Mūsų darbai, poelgiai, kažkada pasakyti ar parašyti žodžiai, atlikti veiksmai kalba už mus. Atėję į gyvenimą mes nesirenkam tėvų, vietos, kalbos, tad ir mano daliai teko tai, kas buvo skirta... Gimiau tremtinio, šviesios atminties Mindaugo ir Domicėlės Babonų šeimoje Vorkutoje, Komijoje. Skausmingos istorinės pervartos palietė visą mano močiutės Elenos Lipčiūtės-Babonienės šeimą. Jos vyriausiasis brolis Mikalojus Lipčius buvo išvežtas (1940 m.) į Pečioros lagerius, ten ir mirė. Kitos seserys ir brolis – Julytė Gečienė, Teklytė Grišenė, Danutė Augienė ir Stasys Lipčius 1944 m. pasitraukė į Vakarų. Mano močiutės Elenos šeimą, o kartu ir su jais gyvenusią tetulę – Prancišką Mačiulytę (Maironio seserį) 1941 metų birželio 14-ą ištrėmė į Ust-Kulomą, o senelį Liudviką atskyrė ir išsiuntė į Vorkutą. Ust-Kulome mirė ketvertas iš šeimos – tarp jų ir Maironio sesuo Pranciška (palaidota taigoje). Po susirašinėjimo su sovietine valdžia močiutei leido išvykti į Vorkutą. Laikui bėgant mano tėvelis Mindaugas subrendo, dirbo šachtoje, vedė Domicėlę Stagniūnaitę ir susilaukė ketveto vaikų. Gyvenimas nelepino – ištis augom sunkiai ir varginiai. Tačiau nuo gimimo žinojom, kad mūsų gimtinė yra Lietuva, o lietuvių kalbos mokė mūsų barake gyvenę „Sakalo“ leidyklos direktorius A. Kniūkšta ir monsinjoras K. Vasiliauskas. Mes augom su Maironio dainomis ir eilėrašiais, kurie dažnai skambėjo namuose. Grįžusi į Lietuvą pradėjau dirbti anuometiniame LTSR literatūros muziejuje – 1989 m. sugrąžintas Maironio lietuvių literatūros muziejaus (toliau – MLLM) vardas. Jam vadovavo šviesios atminties direktorė Marija Macijauskienė, kuri, A. Kniūkštos paprašyta, rizikuodama savo postu, priė-

mė tremtinio dukrą į darbą, kuriame ir dabar „gyvenu“...

Prasidėjus atsilimo laikotarpiui į Lietuvą iš Amerikos atvyko mano močiutės sesuo Danutė Lipčiūtė-Augienė. Ji jautėsi laiminga, kad, anot jos, „giminės grūdėlis“ dirba dėdės namuose. Ji pasakojo man apie skausmingą lietuvių pasitraukimą, gyvenimą Vokietijoje ir Amerikoje. Minėjo vardus ir pavardes rašytojų, kurie man anuomet buvo tik girdėti, bet mažai žinomi. Kalbėjo apie liuanistines mokyklas, teatrus, spaudą, leidžiamas knygas svetimoje žemėje. Vėliau, padažnėjus kelionėms, ji kaip knygnešė vežė uždraustas sovietinėje Lietuvoje knygas.

Drąsiai galiu teigti, kad Danutė Lipčiūtė-Augienė atvėrė vartus į išeivių rašytojų pasaulį. 1989 m. gavusi iškvieta išvykau į pirmą privačią kelionę. Anuomet susipažinau su G. Tulauskaite-Babrauskiene, S. Santvaru, A. Gustaičiu, J. Blekaičiu, O. Mikailaite, D. Sadūnaite, lankiausi pas J. Girnių, K. Bradūną, Č. Grincevičių, V. Maciūną, B. Kviklį ir kt. Su daugeliu kūrėjų kalbėjau telefonu... ir jau pamažu galvoje klostėsi ateities planai. Iš kelionės grįžau ne tik kupina išpūdžių, bet ir archyvine medžiaga perpildytą lagaminą, kurie sovietiniams muitininkams tapo pretekstu pasišaipyti iš manęs, kad vežu iš Amerikos „popierius“... Taip, vežiau mūsų mažos, bet galingos lietuvių tautos relikvijas – kultūros vertybes: nuotraukas, rankraščius, dokumentus, laiškus, knygas... Dievas saugojo ir mano „popierių“ net nepalietė. Tais pačiais metais šią unikalią medžiagą eksponavau. Vėliau buvo rengiami projektai, į keliones vykau ir atostogų sąskaita. Galvoje nuolat tikėjo – reikia ne tik surasti, parvežti archyvinę medžiagą, bet dar ir išsiaiškinti vieną ar kitą svarbų faktą, reiškinį... jaučiau, kad reikia skubėti.

Tai kiek tų Jūsų knygų, skirtų už-

sienio lietuviams rašytojams, jau yra iš viso? Ar dar nepametėte skaičiaus?

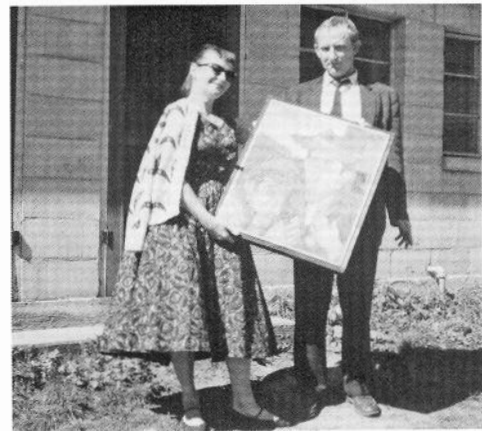
Na, pirmučiausiai turėčiau pasakyti, kad knygos yra tik viena iš mano tiesioginio darbo muziejuje sudedamųjų dalių. Parvežtą medžiagą kruopščiai tyrinėju, analizuoju, vėliau rengiu parodas, rašau straipsnius, skaitau paskaitas, dalyvauju konferencijose, rengiu ekspedicijas ir t. t. Beveik visos mano parengtos ir išleistos knygos yra rašytojų nuosavybė. Aš esu tik knygų sudarytoja, tekstų autorė, o MLLM yra savininkas ir platintojas.

Prie kiekvienos knygos teko daug, labai daug dirbti, aiškintis vienas ar kitas detales, faktus. Teko kreiptis ir į rašytojus, pažinėjusius žmones ir į įvairias institucijas – Lietuvoje, Amerikoje, Kanadoje, Italijoje ir Vokietijoje. Knygų pagrindą sudaro archyvinė medžiaga, kuri kaip gyva upė neša mus per kūrėjo gyvenimą. Pagrindiniu kalbėtoju – naratoriumi tampa pats kūrėjas. Gausiai cituojamos ištraukos iš laišku, dienoraščių, atsiminimų. Mažiausiai ko siekiu – tai interpretacijų ir nepama tuotų teiginių. Mane labiausiai gąsdina ir žeidžia, kai rašantis žmogus net nesivargina patikrinti faktų ir „pakūša“ savo teiginius po žodžiu – „galimai“...

Niekad neskaiciavau, kiek tų knygų yra, bet tikrai daugiau nei dešimt. Mano tyrinėjimų lauke buvo tokie autoriai kaip V. Krėvė-Mickevičius (bendravau su rašytojo dukra ir gavau puikios medžiagos), A. Jakštas-Dambrauskas, J. Tumas-Vaižgantas – jiems irgi parengti ir išleisti nedideli leidiniai. Išskirtinai minėčiau monografinio pobūdžio knygas, skirtas A. Vaičiulaičiui, K. Bradūnui, kiek mažesnio formato – A. Gustaičiui. Išskirtinė monografija skirta Liūnei Sutemai (tai mano disertacija). Na, o pastaruoju metu išleista knyga, skirta A. Nykai-Niliūnui. Kitokio pobūdžio yra parengtos ir išleistos rašytojų kūrybos knygos su mano apžvalginiais tekstais ir atrinkta archyvine medžiaga, tokios kaip A. Vaičiulaitis „Italijos vaizdai“; A. Landsbergis „Keliionė“ ir praėjusiais metais pasirodžiusi – „G. Tulauskaitė-Babrauskiene. Gyvenimą savo sudėjau į knygą“.

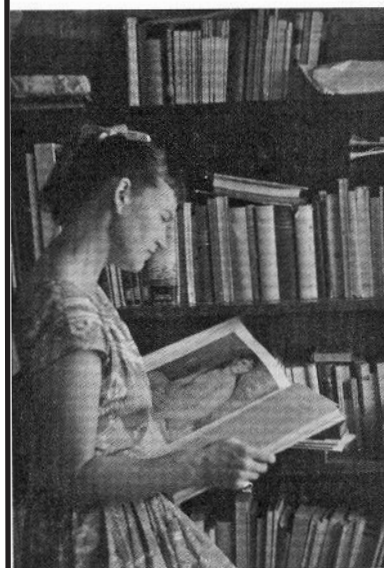
Detaliau aptarkime pastarųjų metų knygas, nuo kurių dar nespėjo nudžiūti spaustuvės dažai: monografijas, skirtas Alfonsui Nykai-Niliūnui, Algirdui Landsbergiui, Gražinai Tulauskaitei. Kodėl būtent šie autoriai? Ar teko juos pažinoti, patirti jų mąstymą bendraujant, susirašinėjant?

Nukelta į 3 pl.

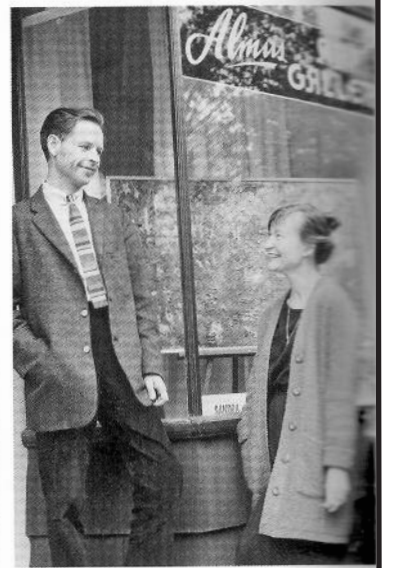

Su dailininku Vytautu Ignu, Čikaga

Mano dideliame džiaugsmui Sandra vėl pradeda po truputį tapyti. Tik bėda, kad viskas (drobė, žaislai, traukiamieji vėmai), atsišvelgiant į mūsų pajamas, gan brangiai kainuoja, bet, žinoma, tai smulkmena. Norėčiau kada įsirašyti į vieno amerikiečio tapytojo studiją ir ją lankyti (dirbti – ne mokytis) šeštadieniais, kai aš esu namuose.
Nykai-Niliūnas, A. 2010

Sandra savo namuose Baltimorėje

Su A. Nykai-Niliūnu prie Album menų galerijos, Njorko

Fragmentai iš knygos „A. Nykai-Niliūnas: Laisvė būti savimi“

Atkelta iš 2 psl.

Knygos turi savo likimus – tu gali jas brandinti, puoselėti, bet jeigu nebus palankių sąlygų, tai vargu, ar jos išvys dienos šviesą. Taip atsitiko su praėjusiais metais „Morkūno ir Ko” spaustuveje Zana-nykų draugijos inicijuota ir išleista knyga „Gražina Tulauskaitė-Babrauskienė. Gyvenimą savo sudėjau į knygą”. Šią poetę, mokytoją susitikau slaugos namuose Putname per savo pirmą kelionę. Apie ją buvau skaičiusi ir daug gražių žodžių girdėjusi iš jos mokinių – B. Vildžiūnaitės, E. Krukauskaitės-Pavalkienės, J. Abramkaitės ir kt. Anuomet parengiau ir išleidau nedidelės apimties archyvinę knygelę. Tačiau buvo noras sugražinti ir jos poeziją į Lietuvą... Du užsispyrę zanavykai – dr. A. Vildžiūnas ir K. Vaičiūnas, žinodami apie mano tyrinėjimus, atvykę prašė parengti jai skirtą knygą.

Su dramaturgu, rašytoju Algirdu Landsbergiu susipažinau Amerikoje, o vėliau jam atvykus į muziejų bendravom, vėliau susirašinėjom. Muziejui dovanotoje knygoje įrašė: „Maironio namai tapo scena, per kurią išeiviai rašytojai sugrįžo į Tėvynę”. Mano prašomas perduoda archyvinę medžiagą, tačiau neskubėjo atsiveikti su tuo, kas buvo jo namuose. Po staigios rašytojo mirties jo archyvinu palikimu rūpinosi brolis Algimantas ir jo žmona Teresė Landsbergiai. Aš nenuleidau rankų ir nuolat prašiau ir raginau „bandyti” ieškoti archyvalių. Taip muziejų pasiekė itin turtingas rašytojo palikimas. A. ir T. Landsbergiai inicijavo ir archyvinės knygos „Kelionė į A. Landsbergio kelionę” parengimą ir išleidimą. Tačiau aš vis puoselėjau viltį kada nors išleisti ir jo pirmą išveivų lietuvių literatūroje modernų romaną „Kelionė” su apžvalginio tekstu ir archyvinės medžiagos dalimi. Ir vėl – giminaičių dėka knyga išvydo pasaulį.

Išskirtinai reikėtų kalbėti apie knygas, skirtas Alfonsui Nykai-Niliūnui. Su šiuo kūrėju bendrauta ne vieną dešimtmetį. Kelionių metų lankytasi jo namuose Baltimorėje, o vėliau – nuolatiniai telefoniniai pokalbiai. A. Nyka-Niliūnas buvo mano mokytojas, patarėjas, kritikas. Iš jo namų irgi po truputį vežiau medžiagą. Jam staiga iškeliavus beveik viską ir parsivežiau iš tų namų. Be galo dėkinga esu jo dukrai Berenikai ir sūnui Ariui Čipkams. Pirmas atminimo ženklas šiam kūrėjui buvo rankraštinės knygos „Praradimo simfonijos” fotografuotinė laida. Artinantis rašytojo 100-čio jubiliejui buvo nuspręsta tęsti muziejaus tradicijas ir parengti jam skirtą archyvinį leidinį. Tai pati didžiausia ir stambiausia mano knyga, kurioje aprėptas ne tik rašytojo gyvenimo ir kūrybos kelias, bet ir išryškinta visa talentingoji jo karta... Knygoje atsiveria platus jo interesų spektras, pomėgiai, išryškinami vertybiniai kriterijai. Šioje knygoje yra atskirai kalbama ir apie žmoną, dailininkę Aleksandrą Laucevičiūtę-Čipkienę. Iki tol ji buvo nežinoma Lietuvoje – jos paveikslai (apie šimtą ir keturias ištaipytas vazas) atkeliavo į Lietuvą. Darbai saugomi MLLM; M. K. Čiurlionio nacionaliniame dailės muziejuje, dešimt paveikslų bus padovanaota Kuršėnų kultūros namams (šiuo metu ten vyksta paroda, skirta dailininkei).

Turiu pabrėžti, kad prie knygų parengimo ir išleidimo dirbo visa darni komanda – maketuotoja Laura Inė; miela Audrone, ir Jūsų įnašas yra didžiulis. Ne tik suvedinėjote G. Tulauskaitės-Babrauskienės laiškus, bet ir redagavote mano knygų tekstus, atidžiai skaitėte viską – nuo pirmojo iki paskutinio puslapio, taisėte korektūrą... Jums visiems reikia dėkoti už tai, kad „šukavote, lyginote tuos kūdikius”.

Minėtinos stambios, monografinio pobūdžio knygos yra išskirtinės. Juk kiekvienas autorius – tai

atskiras okeanas – beribis ir neišsemiamas. Siekiau, kad pirmučiausiai apie save pasakotų patys autoriai (per laiškus, dienoraščius, atsiminimus, „gyvus liudijimus”). Tai, ką sugebėjau į tas knygas sutalpinti ir įpinti, yra tik maža, labai maža dalelė jų gyvenimo.

Kas skatino tas knygas rengti?

Kelionės į JAV, Australiją, Italiją ir Vokietiją praplėtė pasaulėvaizdį, praturtino pasaulėžiūrą. Sutikau ypatingų, išskirtinių žmonių, kurių vardai sovietinėje Lietuvoje buvo išbraukti iš Lietuvos literatūros istorijos, tarsi jų nebūtų... Siekiau sugražinti tuos vardus, prikelti juos naujam gyvenimui. Su vienais iš jų bičiulystė truko tik kelerą metų, jiems staiga mirus (G. Tulauskaitė-Babrauskienė, Č. Grincevičius, J. Girnius, H. Nagys, V. Maciūnas ir kt.). Atrodo, dar tiek daug galėjau paklausti, išsiaiškinti vieną ar kitą faktą. Bendravimas tęsėsi su jų šeimų nariais. Su kitais rašytojais santykiai peraugo ne tik į gražią draugystę, bet ir vaisingą, dešimtmečius trukusį bendradarbiavimą (J. Blekaitis, A. Landsbergis, A. Nyka-Niliūnas, K. Ostrauskas, V. A. Jonynas, K. Bradūnas, P. Jurkus, B. Pūkelevičiūtė, Liūnė Sutema, J. Švabaitė-Gylienė, Alė Rūta, D. Bindokienė, K. Grigaitytė, D. Sadū-

naitė, O. Mikailaitė, S. Vanagaitė-Petersonienė ir kt.). Su begaline pagarba ir dėkingumu miniu draugystę su prof. Viktorija Skrupskelyte.

Sovietinėje Lietuvoje daugelis išveivų vardų buvo tabu. Už jų knygų platinimą ar skaitymą grėsė persekiojimas. Aš tiesiog degiau noru praverti tą tylos šydą ir parodyti, kaip išeiviai puoselėjo lietuvių, aukėjo savo laisvalaikio valandas – rašė, kūrė, steigė draugijas, rengė radijo laidas informacinėje agentūroje „Amerikos balsas”, vėliau „Laisvosios Europos radijuje”. Reikalavimai Lietuvai nepriklausomybės rengdavo taktinius piketus New Yorke ar prie Baltųjų rūmų Washingtone, rašė peticijas, lankydavosi pas Kongreso atstovus... Kaip nenuilstamo

kovotojo pavyzdį miniu A. Landsbergį – buvęs daugiau nei 40 m. PEN klubo lietuvių skyriaus pirmininku ir vice-pirmininku, skelbė pasauliui apie sovietinį režimą, priedarbių, apie diktatūrą gimtojoje žemėje. Jo dėka iš sovietinio režimo ištrūko T. Venclova, J. Jurašas ir M. Sluckaitė, I. Meras ir kt. Kitas veiklus „kovotojas plunksna” buvo K. Bradūnas, jis oponavo sovietinei nomenklatūrai – sudarinėjo ir redagavo knygas – „Lietuvių poezija III” (įtraukti beveik visi išveivų poetai); pirmasis parengė ir išleido savo studijų draugo Vytauto Mačernio knygą „Poezija”, 1961 m.; kartu su R. Šilbajoriu sudarė ir redagavo stambią studiją – „Lietuvių egzodo literatūra 1945–1990”, išleista Čikagoje. Jis teigė, kad dirbo už save ir už tuos, kurie buvo nužudyti ar brutaliai nutildyti gimtojoje žemėje... Tai tik keleras reikšmingų detalių iš išveivų gyvenimo.

Esu dėkinga, kad manimi pasitikėjo rašytojai, jų artimieji, atiduodami į mano rankas brangiausias archyvalijas. Gražūs santykiai susiklostė su Joana Abramikaite-Vaičiulaitiene, Aldona Aistiene, Gražina Blekaitiene, Danute Ostrauskiene, Monika Jonyniene, Birute Vaitkūnaite-Nagiene, Danute Jankiene ir kt.

Ne mažiau sudėtingas darbas yra lėšų rinkimas – kaip sugebėjote jų pakankamai surinkti?

Taip, jūs teisi... Tai buvo pats sunkiausias darbas. Kartais atrodydavo, kad galėčiau dar bent vieną knygą parengti, parašyti... o turėjau rašyti projektus, laiškus, prašymus dėl lėšų gavimo. Laimė, tai nėra mano asmeninės knygos – tad toks „palengvinimas” prašant pinigų – pagrįsdavau knygos išleidimo būtinybę ir nurodydavau muziejaus ar „Morkūno ir Ko” spaustuovę, su kuria bendravau ir bendrauju, sąskaitas. Jeigu sakýčiau, kad viskas klostėsi lengvai ir paprastai – meluočiau... Net ir toms knygoms, kurioms per patvirtintus projektus buvo gautas Kultūros tarybos dalinis finansavimas, reikėjo ieškoti lėšų. Berenika ir Aris Čipkai skyrė muziejui papildomų lėšų knygoms išleisti. Sunkiai skynėsi į gyvenimą G. Tulauskaitės knyga... Daug darbo buvo prie A. Landsbergio knygos – dėkinga daugeliui žmonių, kurie parėmė jos išleidimą. Pamenu, kaip Aliutė Landsbergytė ragino mane prašyti pinigų iš Australijos... Tad pasaulis ne be gerų – stebuklingų žmonių, kurie pasitikėjo, kritišku momentu padėjo. Anuomet Australijos bendruomenės kultūros pirmininkas buvo A. Šimkus, jis ištiesė pagalbos ranką leidžiant knygą, skirtą A. Landsbergiui; didelę dalį finansavo Los Angeles Lietuvių banko valdytojas A. Markevičius, skirdamas lėšų mano surastai ir parengtai Maironio knygai „Pavasario balsai”. Antrą knygos laidą finansavo dr. N. Bražėnaitė-Paronetto ir dr. Roželė Šomkaitė. Knygos pasiekė krikščioniškas mokyklas. Su gilia padėka miniu ir Lietuvių Fondą – parengiau projektą ir gavau dalinį finansavimo knygai „Liūnė Sutema: gyvenimo ir kūrybos keliai”.

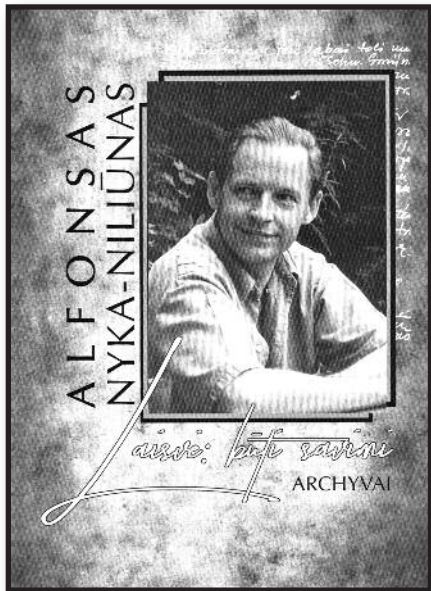
O kiek dar reikia paminėti vardų ir pavardžių, kurie rėmė ir remia mano darbus – tiek savo lėšomis, tiek savo brangiausiu turtu – laiku. Kiekvieną kartą rašydama apie išveivus su giliu jauduliu miniu Danutę Lipčiūtę-Augienę, J. Garolytę su šeima, Danielą Lozoraitienę, Vitalį ir Nijolę Lembertus, Gražiną Blekaitienę, Adelę ir Juozą Grinas, Teresę ir Algimantą Landsbergius, Angelę Bailey, Aldoną ir Danutę Vaičiulaites, Bereniką ir Arį Čipkus, Joaną Vaičiulaitę ir Gintarą Buivius, dr. Juozą Kriaučiūną, Antaną ir Galiną Grinas, Ritą Kavoliene, Ritą Venclovienę, Liudą Šlenį ir daugelį kitų...

Minėtinos ir Amerikoje esančios institucijos, kurios padėjo mano kelionėse: Nekaltai Pradėtosios Švč. Mergelės Marijos vargdienių seserų vienuolyno seserys, Lituanistikos studijų centras, Amerikos lietuvių kultūros archyvas, siuntų gabenimo firma „Atlantic Express”.

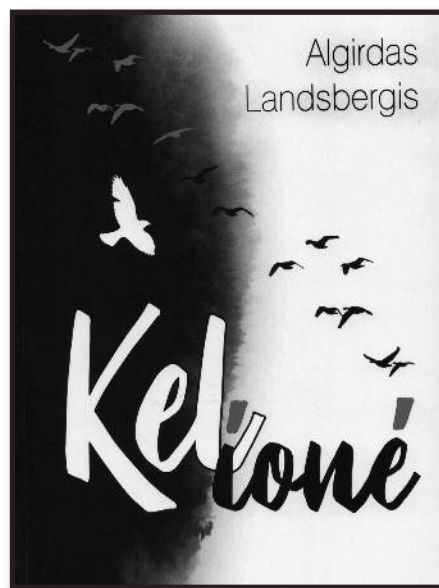
Galima įsivaizduoti, kad Jūsų archyvai dar toli gražu neišsemti. Gal kiek pravertumėte tuos savo stalčius – ko dar juose esama ir kas galėtų dar gimti ateityje?

Ištis išveivų rašytojų kultūrinio palikimo aruodai kupini ir masinčiai spindi aukšniais išminties grūdais... Kaip norėtūsi juos paliesti, išlukštenti ir iškelti į dienos šviesą... Mūsų praeitis yra tokia turtinga – be jos pažinimo ir įprasminimo mes neturėtume ateities. Tačiau, deja, viskam reikia fizinio laiko ir dvasinių jėgų. Man, tremtinio dukrai, užsišpyrimo ir ryžto nestinga, tik kartais per darbų gausybę nustembu, suvokdama, kad para turi 24 valandas... Darbai rikiuojasi galvoje... jie laukia savo valandos. Taip norisi, kad sumanyti planai taptų kūnu. Nenorėčiau plačiau komentuoti ir atskleisti savo sumanymų – prajuokinsiu ne tik skaitytojus, bet ir Dievulį. Tačiau jau kai kas yra subrandinta, tik dar „trypčioja ant slenksčio” prieš žengiant į pasaulį... Šiuo metu lygiagrečiai su ypatinga ekspozicija „Nuo senų raštų iki šių dienų” (atidarom birželio 28 d.) vyksta darbai ir prie Juliaus Kaupo knygos „Daktaras Kripštukas pragare” parengimo bei išleidimo. Knygą leidžiame per MLLM, ją finansuoja rašytojo žmona Dalia Galaunytė-Kaupienė-Augūnienė su dukra Jūrate ir sūnumi Algiu bei šeimomis. Už tai jiems nuoširdžiai dėkingi. Šis ypatingas pasakiniškas primins mums, kad „Pasaka yra šventa tiesa ir joje nėra nei krislo melo”.

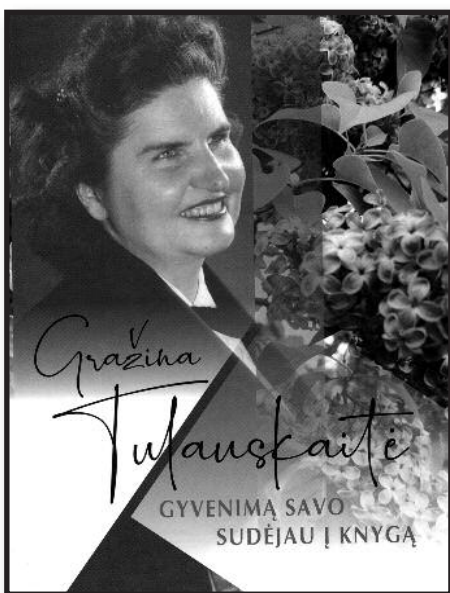
Nukelta į 7 psl.

Knyga „Alfonsas Nyka-Niliūnas. Laisvė būti savimi”

Algirdas Landsbergis. „Kelionė”

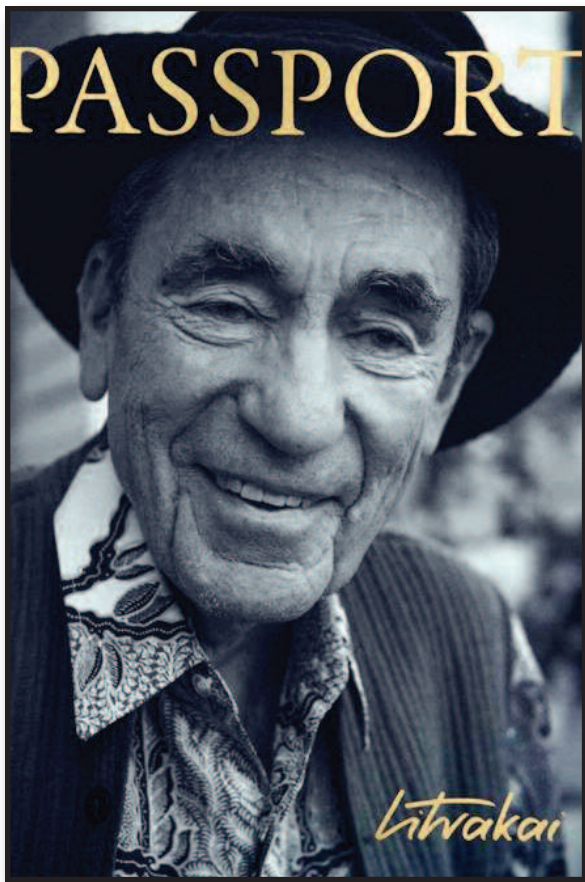
Gražina Tulauskaitė. „Gyvenimą savo sudėjau į knygą”

Viename albume – po pasaulį išsibarstę litvakai

Algis Vaškevičius

Neseniai išleistas jau trečiasis leidinio „Passport Journal“ numeris, skirtas litvakų istorijai, kultūrai ir atminimui. Šis išsamus ir itin estetiškas leidinys leidžia dar geriau pažinti Lietuvos žydų – litvakų istoriją. Lietuvių ir anglų kalbomis išleistoje knygoje rasime pokalbius su šviesos atminties profesore Irena Veisaite, kauniete Bella Shirin, rašytoju Eugenijumi Bunka, Adomu ir Jokūbu Jacovskiais bei Aleksandra Jacovskyte ir dar daugeliu kitų.

Virtualiū būdu surengtas ir leidinio pristatymas, kuriame dalyvavo lietuviškų šaknų turintys kovos už žmogaus teises legenda laikomas ir penkiolika metų Pietų Afrikos Respublikos (PAR) Konstitucinio teismo teisėju dirbęs Albie Sachs, gyvenantis Keiptaune, garsi menininkė iš Didžiosios Britanijos, kurios darbai eksponuoti Kaune Jennie Kagan, taip pat socialiai atsakingą restoranų verslą plėtojancio „Nando’s“ įkūrėjas Robbie Brozin, Lietuvos nacionalinės Martyno Mažvydo bibliotekos Judaikos tyrimų centro vadovė dr. Lara Lemper ir pats knygos sudarytojas Kęstutis Pikūnas. Pristatymą moderavo žurnalistas Donatas Puslys.

Trečiasis „Passport“ tomas supažindina su litvakais

Trečiojo „Passport Journal“ tomo turinys nėra standartinis Lietuvos žydų (litvakų) istorijos atpašakojimas. Čia, kaip ir ankstesniuose tomuose, žmogus yra svarbiausia ir kertinė figūra. Patirtys ir pokalbiai su Lietuvoje ir užsienyje gyvenančiais litvakais, įtraukiantis fotopasakojimas ir rinktiniai istorijos kontekstai kviečia sustoti ir nenuobodžiai susipažinti su mažai pažįstama Lietuvos žydų istorija.

Šio leidinio sudarytojas Kęstutis Pikūnas yra pasakojęs, kad jam visuomet buvo įdomios knygos ir žurnalai, leidyba ir jos vingrybės, taip pat įvairių popierių panaudojimas, šriftai, istoriją pasakojančios nuotraukos ir istorijos. Baigęs mokslus, jis beveik šešerius metus dirbo Anglijoje su spauda ir jos leidyba, 2011 metų pabaigoje grįžo į Lietuvą ir vadovavo Pasaulio lietuvių jaunimo sąjungai. Noras užsiimti leidyba niekur nedingo, ir taip atsirado „Passport“, kuriuo siekiama pristatyti, papasakoti apie Lietuvą ne tik lietuviams.

„Daug kalbintų žmonių, tuomet išvykusių, da-

Virtualus naujojo leidinio pristatymas

bar grįžę į Lietuvą ir atvirksčiai. Manau, kad mes, lietuviai, esame vienu, nesvarbu, išvykę ir parvykę. Daug metų negyvenau Lietuvoje, bet niekada nelaikiau savęs kitokiu, mažiau ar daugiau lietuviu. Nemanau, kad tai reikia per daug sureikšminti, nes gyvename globaliame pasaulyje, laisvoje Lietuvoje. Nors turime skirtingas pažiūras ir patirtis, visi esame žmonės ir ieškome žmogiškumo”, – teigia K. Pikūnas.

Naujausiam, trečiajame „Passport“ tome, kurį sudaro 320 puslapių, yra penkios dalys. Pirmojoje – „Asmenybės atradimai“ skaitytojai supažindinami su litvakais, kurie gyvena Lietuvoje. Tarp jų – jau minėta I. Veisaitė, E. Bunka, A. Jacovskis, taip pat dainininkas Rafailas Karpis, Mauša Bairakas, Domantas Likša ir kiti.

Antrojoje dalyje, pavadintoje „Lietuvos žydai“, yra pristatoma trumpa Lietuvos žydų istorija, religija, žydiška virtuvė, Lietuvos žydų kalbos, rašoma apie žydus politikoje, taip pat Holokaustą Lietuvoje. Šiuos straipsnius leidiniui parengė Vilniaus Gaono žydų muziejaus istorikai.

Trečiojoje dalyje „Litvakai“ spausdinami pokalbiai su įvairiose pasaulio šalyse gyvenančiais litvakais – virtualiame leidinio pristatyme dalyvavusiais A. Sachs, R. Brozin, J. Kagan, taip pat Meryl Frank, Philip Shapiro.

Ketvirtoji leidinio dalis, „Kelionė“ – tai fotoesė. Knygos pristatyme K. Pikūnas pasakojo, kad leidinio fotografė atliko puikų darbą, praėjusią vasarą apvažiavusi visą Lietuvą ir įamžinusi čia išlikusių žydų paveldą. Šiame fotoesė atsispindi litvakų gyvenimas štetluose, maldos namų gausa ir įvairovė, kapinių svarba bendruomenei, religinio ugdymo tradicijos, pristatomi žydų prekybininkai ir amatininkai Lietuvoje, litvakų virtuvės autentika, jidiš kalbos svarba, taip pat parodomos Holokausto atminties vietos Lietuvoje

Itin svarbia sudarytojas laiko paskutinę, penktąją dalį „Istorijos išvalgos“, kurioje – 13 išvalgų, kontekstų. Jomis pasidalino žinomi Lietuvos žmonės – rašytojai, kultūros darbuotojai, filosofai. Įžangos žodį jai parašė rašytoja Kristina Sabaliauskaitė, o min-timis pasidalino istorikai, kultūrologai, filosofai, rašytojai Aurimas Švedas, šviesos atminties Leonidas Donskis, Tomas Venclova, Saulius Sužiedėlis, Viktoras Bachmetjevas, Vytautas Toleikis, Donatas Puslys, Paulius Gritėnas ir kiti.

„Šiandien iš išsibarsčiusių spalvingos litvakų kasdienybės istorijos epizodų it mozaiką lipdome litvakų istorijos ir paveldo pasakojimą. Šis pasakojimas prasideda nuo pirmųjų negausių žydų bendruomenių įsikūrimo Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje ir išsiskleidžia į keletą atšakų – tai ir savitas kultūrinis bei ekonominis štetlų

pasaulis, ir žydų kultūros klestėjimas didžiuosiuose regione miestuose, ir religiniai litvakų gyvenimo aspektai, ir paprastos kasdienybės istorijos štrichai.

Visų šių žydų gyvenimo Lietuvoje istorijų palpydovas – miestuose ir miesteliuose, pasakojimuose ir atsiminimuose išlikęs tiek materialusis, tiek nematerialusis litvakų paveldas, padedantis skaitytojui ir įdėmiai stebėtojui atrasti primirštus litvakų istorijos ženklus dabarties aplinkoje”, – teigia dr. Akvilė Naudžiūnienė.

Leidinio pristatymo metu dalyvavo žiūrovai iš Jungtinių Amerikos Valstijų, PAR, Lenkijos, Belgijos, Rusijos, Kanados, Suomijos. K. Pikūnas teigė, kad tokio albumo atsiradimą įkvėpė jo susidūrimas su profesore I. Veisaite ir tai padėjo tvirtą pamatą šiam leidiniui. „Per pirmuosius mūsų susitikimus su profesore jaučiausi kaip naujokas, gėriaus viską, ką iš jos išgirdau tarsi kempinė, man viskas buvo nauja. Tai žodžiais net sunku įvardinti. Kodėl mokykloje man niekas nepasakojo apie tai, kodėl Lietuvos žydus prisimename tik tada, kai minime kokias nors progas, koks yra jų santykis su mūsų istorija – man visa tai rūpėjo”, – pasakojo leidinio sudarytojas.

Pasak jo, ši knyga, kurioje didelis dėmesys skirtas jos vizualiai išvaizdai, poligrafijos kokybei, naudojant net trijų rūšių skirtingą popierių – tarsi kelionė, filmas, kuris sužadina esminį santykį su istorija ir žmonėmis. Rašant ją, buvo ir ašarų, ir gėdos jausmo, ir nusivylimų, ir netikėtų atradimų – visa tai sustiprino norą tęsti šį darbą, todėl bus ir ketvirtasis „Passport“ tomas, kuris pratęs trečiąjį, nes dar nemažai žmonių liko nepakalbinta, nepristatyta.

Verslininkas R. Brozin pasidalino savo įspūdiškais iš apsilankymų Lietuvoje. Pasak jo, visada stebina lietuvių nuoširdumas, jų vaišingumas, spindinčios akys, puiki jaunoji karta, iš kurios sklinda gera energija. „Prieš 15 metų čia atvykau pirmą kartą ir per tą laiką atsitiko daug labai gerų permąnių. Ši knyga išties labai svarbi, ji paskatins daugiau žmonių čia atvykti, primins praeitį ir paskatins naujus kontaktus”, – įsitikinęs jis.

Nukelta į 7 psl.

K. Pikūno sudaryta ir apipavidalinta „Jonas ir Adolfas Mekai: „Gyvenimo laiškai“ – gražiausia Lietuvos metų knyga

John Hide – spalvotos fotografijos novatorius

leva Marija Mendeikaitė

John Wilfrid Hinde (1916 m. – 1997 m.) – anglų fotografas, kurio idealistinis ir nostalgiškas stilius sukūrė naują meno nišą – atvirukų fotografijos meną. Fotografas ne tik fiksavo gražius Didžiosios Britanijos peizažus, tačiau kartu buvo plačiai žinomas dėl kruopštaus jų suplanavimo ir savo originalaus estetiško kadro pojūčio.

Hinde gimė Somersete 1916 m., James Clark, „C&J Clark Ltd“ įkūrėjo ir garsių batsiuvių šeimoje. Būdamas trejų metų jis susirgo reta liga, dėl kurios kairiaja koja visą gyvenimą šlubavo. Veikiausiai dėl šios priežasties po trumpos pameistrystės šeimos avalynės versle Hinde tapo architektu Bristolyje. Kiek vėliau Hinde nusprendė išvykti studijuoti spalvotos fotografijos Londono Reimann meno ir dizaino mokykloje, o 1943 m. jis tapo Karališkosios fotografijos draugijos nariu.

Johno susidomėjimas spalvota fotografija gimė 1940 m., kai keliaudamas po Angliją bei Airiją, fotografas suprato, kad šie šalies miestai turi daug gerai neištyrinėto ir fotografijoje iki tol praktiškai neperteikto grožio. Vis dėlto vėlesnėje 1940-ųjų pusėje iki pat 1950-ųjų vidurio fotografas nusprendė pasukti ne į fotografiją, o į cirką, kur vėliau susipažino su savo būsima žmona. Nors cirko karjera menininkui buvo arti širdies, jis suprato, kad fotografija yra dar arčiau, todėl netrukus John metė cirko gyvenimą ir grįžo prie fotografijos.

Dubline įkūręs savo studiją „John Hinde Ltd.“,

Klasika tapusios Johno Hide fotografijos

Hinde tapo sėkmingiausiu atvirukų fotografu pasaulyje. Jo darbai taip pat buvo įtraukti į fotografijų knygas, įskaitant prestižinį „Hindesight“ leidinį bei oficialų Airijos atvirukų rinkinį.

Kai kurie šių atvirukų iki šiol yra naudojami Airijos televizijos programose kaip intarpai į tam tikros istorijos pradžią, pavyzdžiui, Airijos televizijos programoje „Cartai Phoist“, kiekvienam epizodui yra parenkami trys autorius atvirukai, apibūdinantys tam tikrą šiuolaikinį Airijos menininką ar įžymybę, TV asmenybę. Dažnai šie atvirukai yra atkartojami menininkų, apie kuriuos ta laida kalba (pastarieji atsistoja į tas pačias vietas, kur buvo daryti atvirukų kadrai).

J. Hinde atvirukai buvo pripažinti ne tik Airijos fotografijos mylėtojų, tačiau įkvėpė tokius garsius fotografus, kaip JJ Waller, kuris vienoje iš savo knygų teigė: „Aš jau seniai esu John Hinde gerbėjas, kuris man patinka ir mane įkvėpė dar prieš man tampant fotografu. Žmogus, dirbęs cirko ir pramogų pasaulyje... Jo gyvenimas taip smarkiai atpažįstamas jo kuriamame stiliuje, ryškiose, puošiose spalvose, idealiai išdėstyta kadre. Po Antrojo pasaulinio karo depresijos ir niūrumo Hinde atvirukuose buvo pavaizduota spalvinga, optimistiškai nusiteikusi Didžioji Britanija. Ši knyga yra skirta jam, nes be jo jos tiesiog net nebūtų buvę.“

Per visą Hinde karjeros laikotarpį svarbiausi fotografo skiriamieji ženklai buvo jo dėmesys detalėms, intensyvus spalvų naudojimas ir fotografijos technikos įvaldymas. 4-ajame dešimtmetyje jo darbai buvo novatoriški, jo spalvotos fotografijas pripažino ne tik Airijos, tačiau ir Londono imperatoriškojo karo muziejus, teigdamas, kad tai yra vieninteliai tokios fotografijos pavyzdžiai iš karo ir pokario laikotarpių.

Tokia milžiniška John Hinde sėkmė atspindi ne tik pokario laikotarpio kontrastingumą, tačiau

kartu ir turizmo pramonės plėtrą Airijoje, ypač didėjančius amerikiečių poilsiautojų kiekius. Hinde atvirukai tiesiogine to žodžio prasme reklamavo Airiją niūriam ir viltį praradusiam pasauliui. Fotografo kuriamų romantizuotų scenų, atsiradusių dar gerokai prieš skaitmeninio vaizdo ir socialinės žiniasklaidos plėtrą, vaizdiniai kėlė norą kuo greičiau atsidurti Airijoje. Jie vaizdavo tokią Airiją, kurią žmonės norėjo ne tik aplankyti, tačiau ir ją prisiminti. Tai buvo visiškai priešingas vaizdas sustabarėjusios ekonomikos ir represuotos to meto visuomenės realijoms.

Tačiau Hinde buvo ne tik garsus fotografas; jis taip pat buvo tikras to meto novatorius ir verslininkas. Visai kaip koks kino režisierius jis dažnai koreguodavo savo nuotraukas, įtraukdamas į jas daugiau žmonių ar gėlių, krūmų, medžių. Lygiai taip pat kaip ir su žmonių įtraukimu, fotografas savo nuotraukas dažnai suledavo su kitomis nuotraukomis, pavyzdžiui, kad perimtų tam tikro namelio, automobilio ar megztinio spalvas ir gautų norimomis spalvomis persidengiantį kadrai. Hindei tai dažniausiai reiškė ryškiai raudonus megztinius, Viduržemio jūros mėlyną dangų ir geltonus automobilius. Kodėl raudona, mėlyna ir geltona? Atsakymas gana paprastas – nes tuomet užbaigti atvirukai geriausiai kontrastuodavo su mediniais stendais, ant kurių būdavo pakabinami ir demonstruojami lankytojams.

J. Hinde buvo novatorius pasaulyje, kuriame rimta fotografija buvo laikoma tik juoda-balta, o spalvota – vaikiška ir prasta. Galbūt todėl, kad tuo metu nei Airija, nei Didžioji Britanija neturėjo technologinių galimybių atkurti gyvų atspalvių, apie kuriuos taip svajojo Hinde. Dėl šios priežasties fotografas savo kadrus persiūsdavo į Italiją, kur technologijos buvo daug pažangesnės, o kadru spalvos – ryškesnės. Hinde kadrai čia galėjo būti spausdinami ne tik ryškesniais atspalviais, nei buvo įmanoma Airijoje, tačiau taip pat būdavo papildomai retušuojami, taip paverčiant kadrus dar ryškesniais ir panaikinant pelėsius ar išblukusius fotojuostos kampus.

fotografas gamino ir platino spalvotas Airijos peizažų ir žmonių nuotraukas. Netrukus po šios galerijos atidarymo menininkas išgarsėjo savo ryškiomis Didžiosios Britanijos ir Airijos fotografijomis, fiksuojančiomis ne tik idilišką šalių gamtos peizažą, tačiau ir jame esančius žmones, žaidžiančius biliardą, einančius į krautuvę ar tiesiog pėdinančius senomis miesto gatvelėmis.

Šie kadrai pavergė žmonių širdis ne tik ryškiomis spalvomis ir kruopščiai „pagautomis“ kompozicijomis, tačiau ir per nuotraukas atsispindinčios nostalgikos to laikmečio estetikos, kuri vėliau paveikė daugelį kitų kūrusių atvirukų fotografijos menininkų. David Noble, David Noble, Joan Willis, Elmar Ludwig ir Edmund Nägele buvo vieni iš John mokinių, vėliau kruopščiai dirbę ir tęsę menininko stiliaus ir vizijos sąveiką savo darbuose. Vėliau šie John atvirukai buvo naudojami reklamos tikslams, siekiant pagyvinti šalies turizmo sektorių, į šalį pritraukiant naujų lankytojų.

J. Hinde atvirukai netruko tapti itin populiariais, nors pats menininkas visuomet teigė, kad šios nuotraukos neturi jokios meninės vertės. Nors menininkas labai skeptiškai žvelgė į savo kūrybą, Airijos modernaus meno muziejus pripažino jo fotografijos darbus unikaliais, todėl 1993 m. Dubline nusprendė surengti šių darbų retrospektyvą. Po šios parodos John Hinde fotografijų eksponatai apkeliaavo visą pasaulį, o autorius atvirukai buvo išparduoti rekordiškais kiekiais. Pats to nepripažindamas,

RAŠYTOJO UŽRAŠAI

Istorijos pamokų nevalia pamiršti (2)

Leonas Peleckis-Kaktavičius

Pabaiga. Pradžia 2021 m. birželio 19 d. „Kultūroje“

Kada ir kodėl į Jūsų dėmesio akiratį pateko Liubavo dvaras? Kodėl šalia tokios rimtos užduoties – Europos parko sukūrimo – nutarėte užsiimti ir šito dvaro istorijos, kultūros ir technikos paveldo tyrinėjimu ir muziejaus kūrimu?

Liubavo dvarą atradau gana seniai, tuo metu, kai vos buvau pradėjęs kurti Europos parką, t. y. praėjusio šimtmečio devintojo dešimtmečio pabaigoje. Važinėdavau po Vilniaus rajono apylinkes, fotografuodavau. Man labai įsiminė apleista paslaptinga dvarvietė su aplaužyto angelo skulptūra už begriūvančios koplytėlės, vandens malūnas ir šniokščiantys upelio bei kanalo vandenys. Iš pirmos kelionės liko net spalvotų fotografijų, darytų naudojant „Orvochrom“ juostelę. Jos dabar įdomios kaip istorinė sodybos fikscija. Tada nedrįsau eiti į vandens malūno vidų, tad nufotografavau tarpduryje stovinčius vaikus (jie ten gyveno). Buvau visa savo esybe pasinėręs į Europos parko kūrimą, bet Liubavo dvaro aura, prisiminimai visą laiką glūdėjo pašonėje. Laikas jį prikelti atėjo tik po dvidešimties metų, tada, kai subrendau kultūros paveldo tvarkymui.

Kai esi labai jaunas, gana sunku suprasti paveldo esmę. Jaunam norisi kurti, tai ir buvo Europos parko idėjos, atskirų meno kūrinių ir 55 ha meninio kraštovaizdžio kūrimas. Norint gerai sutvarkyti kultūros paveldo objektą, reikia ne kurti, bet atkurti, t. y. būtina naudoti visai kitus principus. Ir tai jau labiau mokslas nei kūryba, kokybiškai restauracijai reikalingi istorinių, archeologinių, architektūrinių, konstrukcinių ir panašių tyrimų duo-

Adomas Jacovskis. Gulinti galva

menys. Taip pat reikalingas gana didelis žinių bagažas, kaip buvo būtent tuo laikotarpiu, į kurį norima „sugrįžti“. Kiekvienas laikotarpis, kiekviena detalė turėjo savo bruožus, ar tai būtų langai, durys, ar panašiai. Toks senas dvaras kaip Liubavo glaudžiai susijęs ir su Lietuvos valstybingumu, su žmonėmis, kurie jį valdė, ir iš kurių net ne vienas buvo faktinis Lietuvos valdovas, ir tai tiesiog turi būti atskleista. XVI a. Liubavo savininkai – pirmojo Lietuvos Statuto autorius Albertas Goštautas ir Mikalojus Radvila Rudasis. O vienintelė nekarališko kraujo karalienė Barbora Radvilaitė net per tris šeimas susijusi su Liubavo dvaru. Šiame dvare piešė, lipdė skulptūras, projektavo pastatus ir parkus bei sodus vienas iš talentingiausių XIX a. skulptorių ir medalininkų Rapolas Slizienis.

Išvardinau keletą dalykų, domėjimasis kuriais mano veiklos pasaulį papildė ne tik istoriniais ieškojimais, bet ir pareiga atrastas žinias perduoti kitiems. Kūryba Europos parke ir Liubavo dvaro atkūrimas suteikė gyvenimui daugiau pilnatvės, atsiradęs istorinis pagrindas leido žvelgti ir tirti pasaulį įvairiais rakursais, remiantis praeities kartų patirtimi, bandant analizuoti ir lyginti.

Darbų Liubavo dvare spektras gana platus. Norime sutvarkyti visus pastatus ir juos pritaikyti kul-

Jerzy Kedzioros skulptūra Europos parke

tūros ir visuomenės reikmėms. Be vandens malūno dabar jau yra restauruota ir įrengta muziejinė ekspozicija XVIII a. barokinės architektūros oficinoje ir seniausioje Lietuvoje oranžerijoje, sutvarkyta terasinių tvenkinių sistema. Tačiau yra likę darbų, kurie dar laukia savo eilės.

Sukurti Liubavo dvaro vandens malūno muziejų buvo vienas pirmųjų ambicingų Liubavo dvaro darbų. Tiesa, prieš tai pavyko restauruoti dvaro angelo skulptūrą, kurios ant granitinio postamento buvo išlikusi tik kojos dalis. Kadangi prieš su-naikinimą skulptūra buvo fotografuota, taip pat išlikusi ir tarpukario fotografija, meno kūrinių pavyko kokybiškai sutvarkyti. Skulptūra nulipdyta ir išlieta iš dabar lauko sąlygomis nebenaudojamos medžiagos – cinko plokštelių, sulituotų alavo lydmetaliu. Simboliška, kad dvarą vėl saugo Liubavo angelas.

Mano tikslas buvo kuo autentiškiau restauruoti ne tik Liubavo dvaro vandens malūno pastatą, bet ir sutvarkyti visą technologinę įrangą. Malūnai, šiandienos terminais kalbant, tai pramonės įmonės, kuriuose dažnai gyvendavo ir paties malūnininko šeima. Liubavo dvaro vandens malūne yra restauruoti visi šešiolika technologinių procesų:

nuo grūdų paviršinių luobelų nuvalymui skirto šveiščio, girnų abrazyvo liejimo naudojant autentiškus komponentus iki originalios „Frenco“ tipo lėtaeigės hidroturbinos restauravimo ir paleidimo, gaminant iš atsinaujinančių šaltinių žalią ekologišką elektros energiją. Darbai buvo labai sudėtingi. Reikėjo labai išsiginčyti, turėti daug žinių, nes medžiagos apie senesius malūnus yra nedaug, o ir visi malūnai skirtingi. Malūnų veikimas susijęs su technologiniais mechaniniais procesais, taip pat ir

gamtinių veiksnių kontroliavimu, vandens sistema (upės vandens debitų reguliavimas, vandens lygio tinkamos amplitudės palaikymas, tvenkinio ir kanalo atkūrimo darbai). Taigi atliktus malimo restauravimo ir paleidimo darbus galima būtų laikyti iššūkiu. Teko tapti šio tokio vandens malūnų žinovu. Pirmiausia buvo sukonstruotas virtualus Liubavo dvaro vandens malūnas; labai gabiame programuotojui pirmiausia turėjau paaiškinti, kas kur yra ir kaip veikia. Išsivaizduokit: man atsiunčia tai, ką sumaketavo, tada paįsau klaidas, skenuoju ir siunčiu aprašymą, ką taisyti. Toji istorija sudėta į keletą storų segtuvų. Tada jau laukė realus darbas Liubave. Ilgai ieškojome meistro, kuris sugebėtų paleisti nuo 1975 m. nebeveikiančią įrangą. Tačiau pavyko. Atlikti darbai buvo pastebėti didžiausios ir įtakingiausios kultūros paveldo organizacijos, kuri 2012 m. apdovanojo aukščiausiu, kultūros paveldo Nobelio premija vadinamu Europos Sąjungos kultūros paveldo prizų ir „Europa Nostra“ apdovanojimu. Taip Liubavo dvaro malūnas muziejus atsidūrė europiniame kultūros paveldo žemėlapyje.

Tai, kas veikta ir nuveikta, užfiksuota ir keliose knygose. Kokius pagrindinius tikslus kėlėt sau kaip tų knygų autorius? Vienas ar su bendraautorais jas parengėte? Turbūt panašių leidinių galima tikėtis ir ateityje?

Knygose stengiuosi fiksuoti, kas mano ar su kolegomis iširta, surasta, nuveikta. Yra išleistos kelios knygos apie Europos parką, kuriose pateikiamos mano fotografijos, dailėtyrininkų tekstai. Yra ir keletas knygų apie Liubavo dvarą. Prie istorinės te-

Nukelta į 7 psl.

Sol LeWitt (JAV). Dvigubo negatyvo piramidė, 1999

John Barlow Hudson (JAV). Debesų rankos, 1994

Atkelta iš 6 psl.

matikos knygų vienaip ar kitaip yra prisidėję ir kiti tyrėjai, tai neišvengiamai. Tarkime, pirmosios knygos „Liubavas“ (2010) istorinėje dalyje daugiausia rėmiausi R. V. Vitkauskienės tyrimais, taip pat ir kitų tyrėjų, ypač archeologų, istorikų, technikos paveldo žinovų patarimais, savaip išdėstydamas ir interpretuodamas informaciją. Man buvo svarbu, kad knygoje būtų nuoseklumas, kad ją būtų lengva skaityti, aišku, kaip menininkui buvo svarbi ir knygos estetiško pusė, t. y. maketas. Lietuvos archyvuose esu atradęs istorinius Liubavo dvaro sodybos planus, kitos įdomios medžiagos, bet paieškoje Lenkijos ar Švedijos archyvuose jau talkino kiti istorikai. Be istorinės medžiagos, asmenybių paveikslų knygoje yra pateikta mano rinkta medžiaga apie Liubavo dvare tarpukariu gyvenusias šeimas, architektūrą, dailę, malūno restauravimą ir jo visus technologinius procesus. Kita knyga – „Liubavas. Rapolas Slizienis“ (2017) – parengta mokslinės tarptautinės konferencijos „Rapolas Slizienis – tiltas tarp paribio tautų“, kuri vyko Europos parke, pranešimų pagrindu, esu jos sudarytojas, įžangos autorius ir šių tyrimų iniciatorius. Šiuo metu rengiu dar vieną knygą apie Liubavo dvarą, kurioje bus sudėta gana daug neskelbtos medžiagos – dvaro architektūros (XVIII a.) aprašymas, dvaras sovietiniu laikotarpiu, kitos įdomybės, netgi paskutinio Liubavo savininko 1903 m. parašytas mokslinis metodinis veikalas apie žirgų auginimą.

Kuo šiandien užimta Europos parko prezidento kasdienybė?

Veiklos trūkumu skūstis negaliu, visad stinga tik laiko. Keliuosi anksti, rytais paprastai vyksta darbų aptarimas ir pasiskirstymas tarp muziejaus darbuotojų. Dalyvauju kelių visuomeninių organizacijų veikloje. Esu išrinktas Lietuvos pilių ir dvarų asociacijos, kuri jungia per šešiasdešimt šių svarbių Lietuvos valstybingumui objektų, prezidentu. Taip pat dalyvauju ir piliečių organizacijos „Talka kalbai ir tautai“ veikloje, esu jos pirmininkas. Organizacijai priklauso per 30 žinomų Lietuvos mokslininkų, lituanistų, kultūros ir visuomenės veikėjų. Siekiame apginti lietuvių kalbos konstitucinį statusą ir kitus Lietuvos valstybingumo pamatus, viešai krei-

pėmės į tautą. Dar 2017-ųjų lapkritį surengėme mitingą, kad apgintume Vyčio monumento įgyvendinimą mūsų sostinės reprezentacinėje Lukiškių aikštėje.

Neatsitiktinai tapote Nacionalinės pažangos premijos laureatu. Esate visapusiškai aktyvus žmogus, drąsiai reiškiate savo nuomonę aktualiais mūsų tautai ir valstybei klausimais. Dėmesio vertas kvietimas diskusijai dėl 1791 m. gegužės 3 d. Abiejų Tautų Respublikos Seimo priimtos konstitucijos. Svarbus raginimas grįžti į Tautos namus, primenant Lietuvai primestą gudurų projektą „Żečpospolita“. Vienas iš pagrindinių Jūsų dėmesio ir rūpesčio tikslų – istorijos pamokos, kurių nevalia pamiršti. Tiesa?

Jūs labai tiksliai pasakėte – istorijos pamokų nevalia pamiršti. Visais laikais, ne išimtis ir dabar, valstybėms ir jos piliečiams daroma įtaka. Valstybės yra dariniai su dideliais materialiais ir nematerialiais ištekliais, todėl visad buvo ir bus jų raidą bandančių įtakoti kitų valstybių ar subjektų. Tai ne vien užkariavimai, kuriuos matome iš istorijos knygų. Valstybę kita valstybė gali valdyti ir be karo, tik „paskolinusi“ savo kalbą, kaip kad nutiko per Lenkijos mums primestą projektą „Żečpospolita“. Kalba yra svarbiausias valstybingumo pagrindas. Matome tarsi visai nekaltus bandymus įteisinti mūsų rašybą griaunantį svetimą „triraidį“. Įvedus triraidį, dalis piliečių, kurie norėtų savo pavardėse matyti kitas nelietuviškas raides, taptų diskriminuojami ir turėtų teisę reikalauti į abėcėlę įvesti ir kitas raides. Lituanistika net sovietmečiu išlaikė deramas pozicijas, o dabar išties trūksta įžvalgumo ar gilesnio mąstymo, kad išvengtume pavojus. Todėl jaučiu pareigą kalbėti apie nepriklausomos Lietuvos valstybės išsaugojimą ir sustiprinimą. Bėda ta, kad, kaiėjome į Laisvę, daugelis nesusimąstėme, kokią Lietuvą norime sukurti. Dabar, jei nedalyvausime ją saugant ir paliksime dažnai įtakoms neatsispiriantiems ar valstybingumo negebantiems suprasti politikams, net nepastebėdami galime prarasti savo valstybę. Rusija, kaip galima grėsmė, yra įvardijama, o Lenkijos daromą įtaką dažnai siekiama ignoruoti. Jaučiu, kad turiu atkreipti dėmesį, išpėti ir sutelkti žmones atskirti pelus nuo grūdų. Taip pat visad siekiu įkvėpti ir suteikti vilties, kuri būtina.

Virginija Babonaitė-Paplauskienė

Atkelta iš 3 psl.

Beje, žinau, kad pandemija sukliudė Jūsų ne vieną dalykinę kelionę. Kokių keitimų vedama rengėtės šioms kelionėms? Beje, Maironio muziejus kaupia ir asmeninius rašytojų daiktus, taigi iš kelionių tikriausiai grįžtate ir apsikrovusi daiktais, ne tik rankraščiais?

Taip, labai labai skaudu, kad pandemija sujaukė ne tik mano, bet ir viso pasaulio gyvenimo ritmą. Šis pasėtas blogis totaliai traiskė žmonių likimus. Jis palietė ir mane... ir ne tik dėl mano dalykinių kelionių – patyriau skaudų praradimą...

Praėjusį pavasarį Kanados ir Amerikos Lietuvių Bendruomenės buvo gražiai sudėliojusios knygos „A. Nyka-Niliūnas: Laisvė būti savi mi“ sutiktuves; paskaitas, skirtas ypatingai žemininkui kartai. Juk šiemet minim kartos 70-tį. Anuomet labai vylytausi ir tikėjau lankytis Amerikoje, o Kanadoje pamatyti tas vietas, kur H. Nagio, V. A. Jonyno, B. Pūkelevičiūtės gyventa. Jau buvau užmezgusi ryšius ir susitarusi su žmonėmis, kurie pažinojo rašytojus. Patikslinsiu, kad beveik visus jų archyvinius rinkinius jau turiu muziejuje. Tačiau rūpėjo daug ką patikslinti ir surinkti kuo daugiau medžiagos apie juos. Išskirtinai rūpėjo H. Nagys. Svajoju, kad jo atminimas, kaip ir kitų žemininkų, būtų pagerbtas archyvine knyga. Tai mano ateities darbas.

Iš savo kelionių esu parvežusi, parsiusčiusi gausų kultūrinį paliki-

mą, kuris šiuo metu MLLM sudaro per 200 tūkst. įvairios archyvinės medžiagos. Daug ką vežiau savo la-gaminuose, pvz., rankraštinius sąsiuvinius, dienoraščius, retus dokumentus, senovinius fotoaparatus, H. Radausko vazą, J. Tumo-Vaižganto kailinius ir kt. Visa medžiaga yra unikali ir vertinga. Ypatingą medžiagos masę sudaro epistolinis palikimas. Tačiau neabejotinai įdomūs ir svarbūs yra ir asmeniniai rašytojų daiktai, meno kūriniai. Jie nusako rašytojų pomėgius, estetines pažiūras. Minėtini: A. Nykos-Niliūno darbo stalas, rašomoji mašinėlė, lūpinė armonikėlė, V. Vizgirdos, A. Valėškos, J. Kaupo, V. Kasiulio ir kt. paveiksai. H. Radausko rinkinyje yra vazos, išraiškingos angelų skulptūros, Radvilos Našlaitėlio žemėlapis; Liūnės Sutemos stalas, Vytauto Igno paveiksai ir daug, be galo daug kitų mažesnių ir didesnių artefaktų, priartinančių rašytojus, atveriančių jų subtilias gyvenimo ir kūrybos detales, teikiančių ypatingą pasigėrėjimą...

Esu dėkinga likimui ir tyliai džiaugiuosi galėdama keliauti rašytojų pėdomis ir liudyti jų gyvenimą ir kūrybą...

Dėkojame už atsakymus ir linkime pirmiausiai sveikatos, nes rengti tokios sudėtingos konstrukcijos knygas reikia sveikatos. O po to – sėkmės ir kūrybinio džiaugsmo.

Kalbino Audronė V. Škiudaitė

Viename albume – po pasaulį išsibarstę litvakai

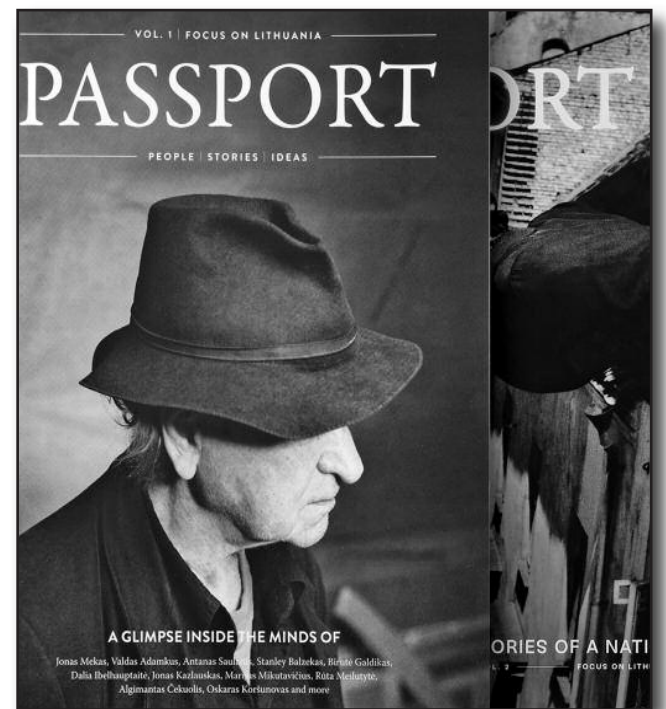
Atkelta iš 4 psl.

Vilniuje savo jaunystę praleidęs Sergėjus Kanovičius taip pat puikiai įvertino leidinį. „Ši knyga – kaip mūsų genties atminimo ženklas, bet liūdnas ženklas, nes tai nykstanti gentis, demografiškai negalime jos palai-kyti. Kalba kaip tapatybės ženklas jau yra prarasta – dar 1990-aisiais Vilniuje buvo galima išgirsti jidiš kalbą, rasti žydų barzdaskutį, žydų kepėją, o dabar jų jau nebėra, tai praeitis“, – sakė jis.

Buvęs Lietuvos ambasadorius Izraelyje ir PAR Darius Degutis, itin daug prisidėjęs prie šio leidinio gimimo teigė, kad albumas – tikras meno kūrinys, kurį turėtų įsigyti Lietuvos ambasados užsienyje ir naudoti kaip reprezentacinę dovana.

K. Pikūnas yra išleidęs ir kitų leidinių. Rygoje šiemet vykusiame Baltijos knygos meno konkurse, kuriame dalyvavo nacionaliniuose 2019 metų konkursuose apdovanotos knygos,

gražiausia Lietuvos knyga išrinktas leidinys „Jonas ir Adolfas Mekai: „Gyvenimo lai(š)kai“, kurios dailininkas ir sudarytojas – K. Pikūnas, o ją išleido „Post scriptum. Littera“, spausdino spaustuvė „Petro ofsetas“. Pernai vykusioje Vilniaus knygų mugėje

Ankstesni leidinio tomai sulaukė didelio dėmesio.

Kultūros ministerijos kasmet organizuojamame Knygos meno konkurse jis pelnė premiją meninės ir dokumentinės fotografijos leidinių kategorijoje už lengvą ir daugiasluksnį vaizdažodinį pasakojimą šioje knygoje.

Kornelijus Jazbutis

Šiais pandemiais metais Poezijos pavasaris Lietuvoje nusikėlė į vasarą ir džiugins savo ištikimus klausytojus birželio 27 – liepos 11 d. Šiam renginiui ištikimi visi, kam nesvetimas eilėraščių menas ir amatas. Visi, kam metaforos, nepaisant grubios realybės, vis dar tebevirpina širdis, o eilėraščių ritmika nutvilko nejminta – ir niekados nejmimsima – paslaptimi.

Vienas iš tokių žmonių – kuklus, mielas žmogus Kornelijus Jazbutis. Ištikimas Poezijos pavasarių Lietuvoje ir Amerikoje, Poetinių rudenų Druskininkuose lankytojas, įdėmiai besiklausantis kitų ir pats paskaitantis savo kūrybos. Visada šalia Poezijos paukštės. Šalia Hipokrėnės šaltinio. Besidžiaugiantis kūryba kaip aukščiausia žmogaus dvasinės pilnatvės išraiška. Ir kadangi dabar Kornelijui teko sunegaluoti ir sveikatos semtis ligoninėje, iš visos širdies linkime pasisemti jos kuo daugiau. Stiprybės ir švelnaus Poezijos sparno prisilietimo!

Traukinio stoty

Aš laukiu traukinio į Vilnių
Ką tik atskridęs iš Čikagos į Leningradą
Aš laukiu traukinio pavėlavęs į traukinį,
kuris prieš penkias minutes išvažiavo.

Stoty Varšavskij Vokzal Leningrade aš laukiu traukinio į Vilnių

Vienuoliktą valandą vasarą naktį Leningrade dar šviesu
kai aš laukiu traukinio į Vilnių
Tos baltos naktys Leningrade, saulė beveik nenusileidžia,
Tos naktys primena man dienas Čikagoje
Tik aš baisiai noriu miego.

Prikimštame keleivių Varšavskom Vokzale Leningrade
Keleiviai dar daugiau ant suolų susispaudžia ir leidžia man atsisėsti
Jie klausia ar aš iš toli? Ir aš nesuprantu to žodžio toli, rusiškai daleko
Po keleto minučių susigaudau ir jiems sakau da
Jie patenkinti šypsosi
ir jų dantys blizga bliekiniai
Aš irgi šypsausi susikalbėjęs
ir nesigailiu, kad mano dantys nebliekiniai
Ir per tą naktį Varšavskom Vokzale
sėdžiu kartu tarp naujai atrastų draugų
nors aš jiems iš toli, o man sėdint kartu, jie dar iš toliau

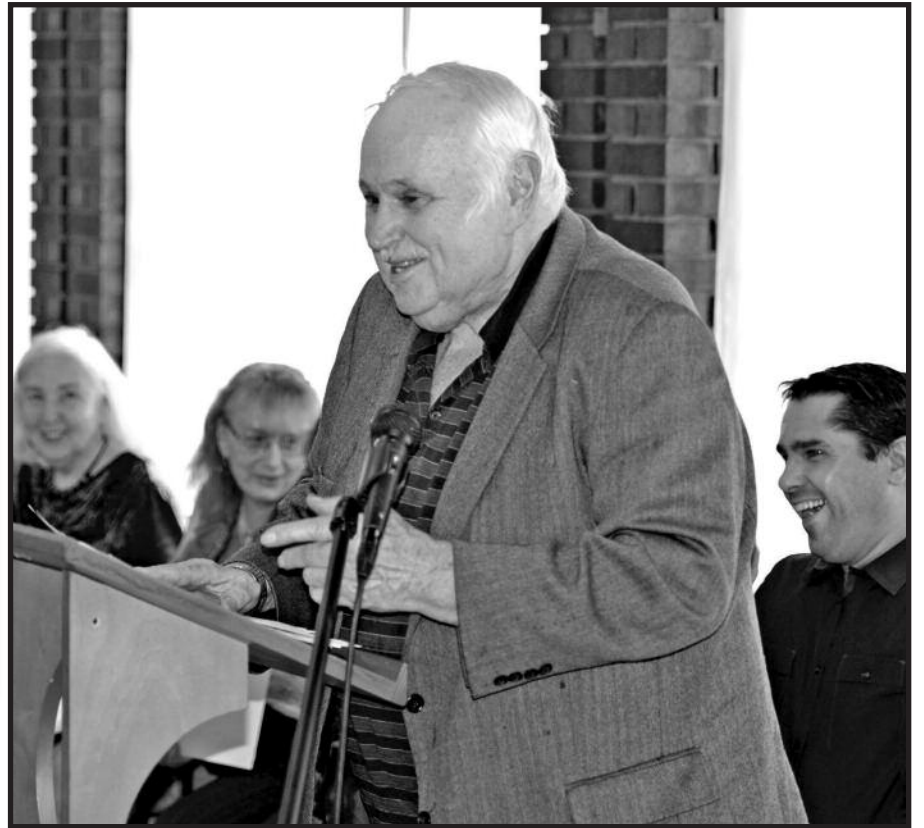
Kai laukiu traukinio į Vilnių
Varšavskom Vokzale per naktį Leningrade.

Grįšiu į tėvynę

Ta Lietuva – toks mielas kraštas
Tie miškai, tos pelkės, tie kaimuose lojantys šunys
ir tas mėlynas dangus
ir tas lietingas oras, kad ir sveikam susopa artritu kūną
Tie žmonės dosnūs, šeria tave cepelinais
ir puikios dainos, kurias dainuoja išgėrę samagoną
Ta tėvynė – tai rojus atskridusiam iš Čikagos amerikoniui.

Susitikimas su rašytoja Renata Šerelyte Čikagos Jaunimo centre 2009 m. Kun. Kęstutis Trimakas, Milda Šatienė, Kornelijus Jazbutis ir Renata Šerelytė.

Kornelijus Jazbutis skaito savo eilėraščius „Poezijos pavasaryje“, Čikagoje. 2016 m.

Birželio vakare

Tėvas, mama ir aš
Žingsniuojam pagal Bartuvos upę,
Tėvas birželio vakare
Aiškina mamai,
Kad rusai Sibiran žmones vežt ketina,
Aiškina birželio vakare,
Nupirkęs siūlų meškerėm,
Aiškina birželio vakare,
Kad kažin ar beteks meškeriot
Vingiuotoj Bartuvoj,
Aiškina, ar beapsimoka birželio vakare
Takelius geltonu smėliu pabarstyt,
Jis aiškina vėlai birželio vakare
Ar apsimoka,
Kai sunkvežimiai laukia paruošti,
Laukia rytojaus
Vėlai birželio vakare.

Pušys

Tos pušų viršūnės pasirodė man kaip pienuų galvos
Papūs, ir nulėks nuo jų pūkai
Bet pušys pasiliko tokios pat
Audra praėjo

Aš stovėjau ant Nemuno kranto Pažaislyje
Debesys plaukė kaip burlaiviai Kauno mariose
Buvo tylu
As žiūrėjau į aukštus pušų kamienus

Prisimenu, kai dėdė mane mažą vedė
Parodyti Pažaislio
Dabar čia atvežė kažkoks iš Vilniaus ponas
O tas mano dėdė Amerikoj galą gavo

„Pažaislio bažnyčia buvo beprotnamis po karo,
O dabar vėl bažnyčia tapo“, taip aiškino sutikta vienuolė
Audra praėjo
Pušys ir bažnyčia liko

Buvo ramu
Aš pagalvojau
Ar tikrai reiks man rytoj į triukšmingą Čikagą skrist

Musė prazvimbė pro pečių
Lėktuvas virš pušų suardė tylą
Viešpatie, kodėl mano pasaulyje audra
Kai tokios aukštos pušys tyli?